

Рік XI.

Р. 1902 кн. VI.

Т. I.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

видаються чотири рази на рік редакцією
МІХАЕЛА ХРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

XI Jahrgang.

1902, VI B.

B. L.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Вийшло 30/XII с. с. 1902⁷⁸

Два селянські контракти купна-продажі

з початку XVI в.

ПОДАВ

МИХАИЛО ГРУШЕВСЬКИЙ.

Права селянина на землю — одно з найбільше інтересних і важних для пізнання суспільно-економічної еволюції питань історії Русь, і zarazом одно з темних і невисліджених. Підняте недавно в науці історії нашого права і серйознійше студійоване, воно знаходить різне, дуже відмінне освітленне у різних дослідників. На перешкоді стоїть передовсім дуже мале число документів, де учасниками виступали б селяне, особливо документів захованих в повній основі, не кажучи вже — в оригіналі. Число таких документів від XIV і до XVII в., досі звістних, можна почислити на пальцях. Тим ціннійша кожда нахідка з сеї сферн.

Завдяки ласкавій услужности о. Антонія Лаврівського, пароха Одрехови (пов. Сянік), що позичив мені до перегляду документи з свого церковного архиву, дійшло рук моїх два оригінальні контракти купна-продажі, уложені між селянами, в сільськїм урядї села Одрехови на початках XVI в. Я подаю їх текст в моїй транскрипції, з усякою докладністю*), з переміною лише ортографічних знаків і упорядкованнем великих і малих букв, і в фотографічних копіях (зменьшених), з робітні Тшемеского у Львові.

*) Букви надписані над рядком вношу в рядок, в () кладу внесене з знаків скорочень, в [] не означене знаком скорочення.

I, оборотна сторона.

Грицько Грицько Грицько Грицько Грицько
 та Грицько Грицько Грицько Грицько Грицько.
 Дізнавши бачити чого хотіли родити
 такому чинити прощаючи братів своїх
 чинити бачити чого хотіли родити
 Грицько Грицько Грицько Грицько Грицько
 Грицько Грицько Грицько Грицько Грицько

1. 1511. Голубкові сини продають свою ріллю в Одреховій брату Іляшу за 90 золотих.

Рок(у) Бож. 1511. Ставши обличче пред пана Грицька Одреховског(о) пред всадц(у) и пред права одреховскы(и), ктуры на тым сѣдѣли: Иван Лецевят судя правны(й), Гриць Кайба, Ванцо Хамилча, — с(ы)нове Голубковы Юско, Демян, Овнорій везнали доброволне без вшел(а)ко(го) примушѣна булучи з добрым розумы, иж продали ролю або в(т)чизну свою Иляшеви брату своему за деватдесат злот. монеты и личбы полскы личачи в кожды(й) злот по 1 грош, ктурым сачувчинила зупелна заплата, што и сами везнали и доброволне с того сачуврекли и выписали т(а)к з дѣловизны, з бабизны и з в(т)чизны и тыж записуют сач грошем своим тог(о) Иляша боронити, если бы мал имати какое нагабована од котроѣ колвек strony. А иж ку браню пѣназкой не стал брат их Прош, теды ег(о) часть в(а)л под себе Демян брат ег(о), а за тог(о) Проша они сач записуют вшисци брата и булуд вшисци боронити тог(о) Иляша грошем своим од брата своего Проша. При тым было не мало людій добрых: Васко Бинча присажний, Иин Швїц мещанин [з] Зршина, Дмитро Лецевя[т], Федко Маротча, Федур Тимча, Тимко Телятча и иных не мало. А если бы тен Иляш на потым хотѣл ролю тому кому ишему продати и ма братю сву, а они бы ся спомогли в[т]чизну сву одержати, теды до те(го) в(ни) были бы на тен час ближшїѣ.

Контракт писаний на звичайнім піваркуші (33 см. довгім, 21 широкім), по обох сторонах. Аркуш зложено в 16-у частину. На верхній частині зложеного документа надписано подібним же письмом: **Запї** **иляша голѣ поснѣ з братю.**

II. 1519. Яко Гринчак з Завоїв продає свою пасіку Андрію Токареви за 50 золотих.

Року Б(о)жи[я] 1519. Стапувши пред п(а)на Іванка Одреховского Ащко Гринчак [з] Завоїв везнал доброволне без жадного примушиня будучи в добрум здоровю и з добрым розумом, иже продал пасіку на Воли Полавскуй Андрієви Токареви за золотых и золотых личбы польских межи Русином Федором а Ащком Сер(ч)уком и вы:вольуеть ему проданном и даром вѣчным и вырѣк[е]т ся во вшиткого и з дѣгми своиѣми и записуеть сѧ боронити его от каждого приатела своего грошем своиѣм, если бы мал акое пренагабана. При тум были люди: Игнат с Полав Пюбрь Ивап Карпик Ковал(ь) Аи з Грабувищи, иньших немало люди(и) было при тумъ. Joanes Odrzechowsky genka swą własną. Иван Одреховскы власна рука.

Контракт писаний на вісімці звичайного паперу (20 см. довгий, 12 широкій), на однім боці.

До пояснення мусимо сказати, що Одрехова була королівщиною й осаджена була на волоськім праві. Гринко Одреховський, затитулований осадцею, й Іванко Одреховський — се, очевидно, місцеві „князі“; в їх присутности, а також иньших сільських урядників: „суді правного“ Івана Лецевята, присяжного Васька Бінчі і просто „добрих людей“ укладають ся сі контракти. В формах їх лучать ся впливи формул польського права з елементами старшими, які виступають в найстарших галицьких контрактах другої половини XIV в., а в них служать безпосереднім відгомомом староруських часів.

Дуже цінна ся обставина, що перед нами оригінали: маємо живцем перед очима документи, як вони вийшли з сільської канцелярії сеї далекої української землі, з під руки сільського дяка чи писаря.

Що до самого правного змісту сих контрактів, то коментування його завело-б мене далеко — в глибину згаданого вище питання про права селян на землю. Я про се буду мати незадовго нагоду ширше говорити в V томі своєї Історії України-Руси, тепер же обмежу ся короткою заміткою.

Як я розумію сю справу, в практиці руських земель польського права стрічали ся принципи польського права, що не признавали за селянином ніяких прав на його землю, з принципами староруського права, що за свобідним й економічно самостійним селянином (в противстваленню до холопа й закупа) при-

знавало права повної власности (в тодішнім обсягу цього поняття) на землю. Практика робила руському звичаєвому праву, глибоко закоріненому в поняттях самого селянства, таку уступку, що *facite* лишала звичайно за селянином широке розпорядження своєю землею, яке граничить часами з поняттям повної власности, але правно такі права селянина ніколи не були йому признані, не були ніколи скодіфіковані, й тому з другого боку ми стрічаємося з такими висказами в устах правительства, що земля королівських селян належить королеви (а панських — панови) і в фактах безцеремонної експропріації сеї землі.

З такими правами розпорядження своїми землями виступають селяне в поданих тут контрактах.

